

הרה"ג ר' אליקום דבורקס שליט"א

סעודת הוראה על הניסים

במסכת ברכות נ"ד ע"ב: "אמר ר' יהודה אמר רב ארבעה צריכים להודות יורדי הים, הולכי מדבריות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה תבוש בבית האסורים ויצא". המהרש"ל בס' "ים של שלמה" (ב"ק פרק ז' סימן ל"ז) כתב בזה"ל "ונראה כל סעודה שאדם עושה שלא כדרך מריעות ושמחה אלא כדי שבח למקום או לפרסם המצוה או לפרסם הנס קרוי סעודת מצוה", וכך כתב בשו"ת "חווות יאיר" בסימן ע, וכן הסכים הפרי מגדים במשב"ז אור"ח סימן תמ"ד ס"ק ט'. הראשון שעשה סעודת הודאה היה אברהם אבינו ע"ה, ככתוב בתורה "ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול יום הגמל את יצחק" (בראשית כ"א) ובגמ' ב"ב צ"ז ע"א מובא – "אמר ר' לוי אותו היום שגמל אברהם אבינו את יצחק בנו עשה סעודה גדולה וכו', הלך וזימן כל גדולי הדור ושרה אמנו זימנה את נשותיהם וכו'. והכוונה בסעודה הזו להודות על הנס של הולדת יצחק.

וכתב בעל ה"חיי אדם" בהלכות מגילה כלל קנ"ה סעיף מ"א וז"ל: "מי שאירע לו נס וכדו', ונ"ל דאותה סעודה שעושים בשביל הנס היא סעודת מצוה וכו' דלא כמש"כ ה"פרי חדש" או"ח סימן תצ"ו וכו', וכן אנו עושים על הנס שנעשה לנו בשנת תקס"ד אור ליום ט"ז בכסליו שהיתה הריגה גדולה בחצר שאני דר בו ונפלו כמה בתים בחצר וגם בית אחד שלי ומחדר שהיו שם כל בני ביתי וקורה אחת והחומה נפל על בתי עד שהיה כפסע בינה לבין המות, וכן אשתי נפצעה בפניה וכו', ולמען ספר נפלאות ה' כדכתיב "זכר עשה לנפלאותיו" קיבלתי עלי ועל זרעי בלי נדר שיתאספו יחד תיכף אחר מעריב וידליקו נרות כמו ביו"ט ולומר שיר היחוד כולו בנעימה ואחרי זה לעשות סעודה ללומדי תורה למי שאפשר". (עי' במשנ"ב סימן תרצ"ז סק"ב ובשו"ת חתם סופר או"ח סימן קס"ג ובסימן קצ"א ובמנ"ח מצוה תנ"ד).

כתב המג"א או"ח סימן תרפ"ו סק"ה דיכולים בני העיר לתקן בהסכמה ובחרם עליהם ועל הבאים אחריהם לעשות פורים ביום שנעשה בו נס, וכן הביא המשנ"ב (שם) סק"ח. מקור דברי המג"א הוא משו"ת מהרב אלשקר סימן מ"ט. אולם ברור דאין קובעים יום הודאה שיהיה אסור בהספד ותענית אלא רק להיותו יום שמחה בתפילות ושבחים להשי"ת. וכך משמע בשו"ת חיים שאל (להחיד"א) ח"ב סימן י"א. (עי' שו"ת חתם סופר או"ח סימן ר"ח חיו"ד סימן רל"ד).

כתב בס' "כף החיים" או"ח סימן רי"ח אות ט' וז"ל: "נתפשט המנהג וכן הובא בשלה"ק שכמה גדולי ישראל שהיו בצרה וניצלו, שבכל שנה ושנה באותו היום מתבודדים עצמם בתפילות ובשבחות להא-ל ית"ש על התשועות שהיה להם על פי הנס, ואחר כך לשמוח קצת עם אוהביו ורעיו כפי השגת יד, והוא לפרסום הנס והוא מנהג נכון". ומשמע שצריך לכבד את

המסובים במסיבה בסעודה כפי השגת ידו. וכך מובא במפורש בשאלות דרב אחאי גאון פרשת וישלח סימן כ"ו "דמחייבין בית ישראל לאודווי ולשבחוי קמי שמיא בעידנא דמתרחיש להו ניסא" (חייבים בית ישראל להודות ולשבח לפני הקב"ה בזמן שמתרחש להם ניס). בקונטרס "מגילת איבה" להגאון רבנו בעל "התוספות יום טוב" כתב שביום שיצא מצרה לרונתה אור ליום שני של ר"ח אדר עשה סעודת הודאה חגיגית, והוא מצווה לבניו ולזרעו אחריו שגם הם יחוגו את סעודת ההודאה באור ליום א' באדר עבור הניסים שנעשו לו. (עי' שו"ת ראשית ביכורים להג"ר בצלאל הכהן זצ"ל דף פ"ז)

בשו"ת "בית חלוי" מובא בהקדמה וז"ל: "ועתה אשא כפי בתודה ואומר ברוך שהגיעני לזמן הזה, ומיום היולדי עד עתה מכל צרה הצילני, וגם ביום שלשום דרך חלוצי קפץ עלי סוס גדול ברוב כוחו ונשכני בגבי, וברוך הגומל לחייבים טובות שגמלנו כל טוב והוציאני מן שיניו לעולם כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא" (עי' שו"ת הריב"ש סימן של"ז).

וכתב ח"מ שנה ברורה" בסימן ר"ח ס"ק ל"ב: "וכתבו האחרונים מי שנעשה לו ניס יש לו להפריש כפי השגת ידו ויחלק ללומדי תורה ויאמר הריני נותן זה לצדקה, ויהי רצון שיהא נחשב במקום תודה שהייתי חייב בזמן המקדש. וראוי לומר פרשת תודה, וטוב וראוי לתקן איזה צרכי רבים, ובכל שנה יתבודד ביום הזה להודות לה' יתברך ולשמוח ולספר חסדו..."

והנה מה שכתב המשנ"ב, שצריך לעשות צרכי רבים, נראה דהמקור לזה הוא מדברי הגמרא במסכת שבת דף ל"ג ע"ב, דכל אדם שנעשה לו ניס צריך לפקח ולעשות צרכי רבים, והראיה מיעקב אבינו עליו השלום, דהואיל שנעשה לו ניס שנרפא מצליעתו, לפיכך – "ויחן את פני העיר", דהיינו שתיקן צרכי רבים. וכ"כ המגן אברהם או"ח סימן ר"ח ס"ק ב'. כתב להסביר בשו"ת "בנין שלמה" (להגר"ש הכהן מוילנא זצ"ל) סימן נ"ה, מה שמצינו במסכת שקלים פרק א', דבחודש אדר יש לעיין בצרכי הרבים יותר משאר ימות השנה. וההסבר לזה, משום שבחודש אדר נעשה לישראל ניס כללי ומפורסם שנגאלו בימי מרדכי ואסתר, ממש ממות לחיים, ולכן אמרו חז"ל, דחובה על בית דין להשגיח על צרכי רבים בחודש זה, שנעשה בו ניס לכל ישראל. ולפי זה כתב גם להסביר את המנהג של "קמחא דפסחא" (מעות חיטים) בחודש ניסן, היות ובחודש ניסן נגאלו אבותינו ממצרים מעבדות לחרות, ראוי לעיין בצרכי צבור כל משך הזמן ההוא, ולכן נותנים לעניים כל צרכי הפסח. ואולי ניתן בכך להסביר את המנהג של נתינת ח"י רוטל (54 ליטר משקה), כפי שמצוטט בספר "טעמי המנהגים" באדם שזקוק לישועה וז"ל: "שיאמר אם יפקד פלוני בן פלונית בדבר ישועה ורחמים, הריני מתחייב להעלות בל"ג בעומר שאחר הישועה מידת משקה גדולה, ח"י רוטל, לאתרא קדישא מירון לחלקה לבאים להתפלל. ואפשר להסביר את שורש המנהג, היות ומובא בגמרא שבת ל"ג ע"ב, שרבי שמעון בר יוחי, אחר שיצא מהמערה אמר, "היות והתרחשו לי ניסים, אלך ואתקן צרכי רבים". יוצא, שרשב"י הוא המקור לדבר, שאדם שנעשה לו ניס יעסוק בצרכי רבים. א"כ מה נכון המנהג לאותם רבבות אנשים העולים בל"ג בעומר למירון ומשקים אותם במשקה, ואין

לך צרכי רבים יותר מזה. [עי' בס' מלבושי יום טוב בהקדמה לס' חלק שני, וחפני יהושע בהקדמת ספרו].

ונראה לומר דמה שכתוב בגמ' שבת שצריך לעשות צרכי רבים כשנעשה לו נס, משום דעי"כ הוא מוסיף לעצמו זכויות אשר התמעטו זכויותיו בשביל הנס שאירע לו, וזה שאמר רשב"י שהיות ונעשה לי נס והתמעטו זכויותי אפעול לזכות את הרבים ויוסיף לעצמו זכויות לעומת נכיון הזכויות שנגרם עקב הנס. והנה בס' שלמי נדרים בדברי הקדמתו לס' מביא מש"כ לפרש בעל ישועות יעקב לבאר מה שאמרו חז"ל במסכת שבת נ"א ע"ב – מעשה באדם אחד שמתה אשתו והניחה לו בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ונעשה לו נס ונפתחו לו דדים וכו', ואמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה, ואביי אמר כמה גרוע אדם זה שנשתנו עליו מעשה בראשית, ומסביר שמר אמר חדא ומר אמר חדא ושניהם אמת, כי בוודאי אדם זה גדול הוא שנעשה לו נס כזה, אך עם זאת כמה גרוע הוא שנגרעו מזכויותיו, ומי לנו גדול מיעקב אבינו ע"ה שאמר "קטנתי מכל החסדים", לאור זה מבאר על נכון מה שעונים לזה שמברך ברכת הגומל לאחר ברכתו "מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה", ולא מספיק בעניית אמן כמו בשאר ברכות שעונים השומעים אמן בלבד אבל הכוונה היא שמברכין אותו ושלא ינוכה לו מזכויותיו בעבור הנס שנעשה לו, לכן אומרים לו מי שגמלך טוב הוא יגמלך "כל טוב סלה" בלי נכיון, וכמו שאומרים בברכת המזון "מכל טוב לעולם אל יחסרנו", שיש לפרש ג"כ שמכל טוב שגמלנו לעולם הנצחי אל יחסרנו. [עי' שו"ת אבני נזר או"ח תשובה ל"ט שו"ת מהר"ם שיק או"ח סימן פ"ח ובשו"ת תירוש ויצהר סימן ר"ח].

בשו"ת שערי תודה (להגר"מ עפשטין זצ"ל) בהקדמתו לספרו מביא דברי המדרש ע"הפ אל תירא אברהם אנכי מגן לך וז"ל – הכל יודעין שאנכי מגן לך. ובישועות יעקב סימן תרפ"ב מפרש כוונת המד"ר הלשון של "הכל יודעין" ר"ל משום שאברהם היה מתיירא שאולי ינכו לו מזכויותיו מחמת הניסים שנעשו לו במלחמה, ואמר לו הקב"ה אל תירא כי אנכי מגן לך, וע"ז מוסיף המ"ר "הכל יודעין", דהיות והדבר נעשה בפרסום. ונתקדש שם שמים ברבים אין בכך משום הפסד זכויותיו, ומציין שכ"כ מרן הגאון רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל, דהיינו היות ומפרסם חסדי ה' ברבים יש לו מזה זכות גדול שעל ידו נתקדש שם שמים ברבים, וזה מועיל לעומת הגרעון שמנכין לו מזכויותיו בגלל הנס.

בס' כף החיים אות ו' הביא מש"כ בפ' רוח חיים בשם ס' אמת ליעקב דאם נעשה לו נס צריך לחבר ולהדפיס ספר בדבר שהוא צורך רבים להאיר עיניהם.

מה שתקנו חכמינו ז"ל שהם אנשי כנה"ג ברכת הודאה בארבעה דברים שהבאנו לעיל, כתב בס' "בן איש חי" פרשת עקב טעם לזה, דבאלו הדברים עלול האדם לתלות ענינם בטבע ומנהגו של עולם וישכח הנהגתו המנהגת אותו בהם, מפני כי החולה על חרוב לא יקום ממיטתו מאליו אלא ע"י רופאים וסממנים, ובזה רואה האדם בעיניו כי הטבע כאילו ח"ו ריפא אותו, וכן החבוש בבית האסורים לא יצא ממאסרו בלתי השתדלות בעדו בין בממון בין בפיוסים, והוא רואה שעזרתו באה כאילו ע"י סיבה אנושית, וכן החולך במדבר, הרי על פי

רוב לא ילך יחידי אלא עם אנשים שומרים חזקים ורואה שבהם היתה שמירתו ועל ידם בא לשלום למחוז חפצו, וכן היורד בים בודק לעצמו ספינה חשובה ורב חובל וחושב שע"ז ניצול מנזקי חים, וע"כ בארבעה דברים אלו, שהאדם עלול להיות שוכח השגחתו יתברך מפני שתולה טובתו בטבע ומנהגו של עולם – לכן תקנו להם ברכת הודאה שיהיה מודה בפיו ומשבח להשם יתברך שבהשגחתו הוא נשמר וניצול, ובזה תשתרש ההשגחה בלב האדם בכל דבר.

ומן הראוי לציין מה שכתב הנצי"ב בספרו "העמק דבר" על התורה פרשת צו (פ"ז פסוק י"ג), שכל ענין של הבאת קרבן תודה שבא על הנס הוא כדי לספר חסדי ה' שגמל עליו, ומטעם זה הרבה הכתוב בארבעים לחמים נוסף לקרבן, ומיעט בזמן אכילת תודה מכל קרבן שלמים (דהיינו דשלמים נאכלים לשני ימים ולילה, ואילו קרבן תודה נאכל רק ליום ולילה), וכל זה כדי שיהיה מרבה לציבור לסעודה אחת ביום הקרבה ויהיה סיפור הנס לפי רוב אנשים וארבעים חלות לכהנים שהם המה הת"ת, דהיינו אם היה זמן אכילת תודה שני ימים ולילה יאכל הקרבן עם משפחתו בלבד, ולכן צמצמו הזמן שאז יהיה חייב להביא עוד אנשים להשתתף באכילת הקרבן והלחמים שלא יבואו לידי נותר. כעין זה כתב בפירוש אברבנאל פרשת צו שאלה י"ז, וז"ל – כי הנה היה זה כדי לפרסם הנס, חה שהבעל שלמי תודה כשהוא רואה ששלמיו אינם נאכלים אלא ליום ולילה עד חצות, הוא מזמין על שלמי תודתו אחיו ואוהביו ומיודעיו לאכול והוא יגיד להם הניסים והנפלאות שעשה עמו ה', ואילו היו שלמי תודה נאכלים כשאר השלמים לשני ימים ולילה אחד לא היה בעל הנס מזמין לשום אדם, כי לשני ימים ולילה אחד בבית אחד יאכל, אבל בראותו הברש והלחם רב בביתו ושלא יאכל אלא ליום ולילה אחד, בהכרח יקרא רבים ממיודעיו ואחוזת מרעהו לאכול, כן יהיה ביום המחרת ללעג וקלס לבני אדם הרואים אותו שורף כמות גדול מתודת שלמיו ואת אוהביו לא קרא. וכך כתב ובפירוש המלבי"ם תהילים מ"ו פסוק ו'.

כתוב בתהלים קט"ז "לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקבא נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו", וכתב בתרגום – אתני כדון נסוי לכל עמיה, וברש"י ז"ל, זבח תודה זבח הודיה על הניסים שעשית לי, ומשמע שהמביא קרבן תודה היה אומר דברי שבח והודיה לה' על חסדיו והניסים שעשה לו, וגם לפרסם ניסיו ברבים.

[עי' בפירוש הכתב והקבלה פרשת צו בהסבר ענין קרבן תודה].

והנה כתב רבינו בחיי בפרשת צו חידוש גדול וז"ל – קרבן תודה בא על הנס והוא לשון הודאה, ואם היה חולה ונתרפא מביא קרבן תודה הוא שכתוב "ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברינח", או שאר שמחות כגון שמחת חתן וכלה שנאמר "קול ששון וקול שמחה וכו' מביאים תודה בית ה'". והיוצא מזה דשמחת הנישואין ברכים ובסעודות המצוה ע"י כך החתן מבטא את הנס שעשה עמו חקב"ה שזכה להקים בית נאמן בישראל והוא במקום הקרבת קרבן תודה. ועפ"ז כתבו האחרונים להסביר שבסעודת שבעה ברכות צריך להיות פנים חדשות לפי הנצי"ב שצריך לפרסם הנס כמה שיותר לרבים, ה"ה החתן צריך לפרסם הנס

ליותר אנשים וע"י הפנים החדשות שבכל יום ע"כ מרחיב את מעגל המשתתפים בשמחת השבח וההודאה. ולכן מובא בגמ' כתובות ח' ע"ב דברכת חתנים בעשרה, שהרי גם בחיוב הודאה שנינו בברכות נ"ד ע"א שצריך להודות לפני עשרה.

ובכך ניתן להסביר ענין של סעודת ברית מילה, דהנה בברית מילה אומרים הקהל "הודו לה' כי טוב", באבודרהם כתב ע"ש שהמילה נקראת טוב כמובא במס' סוטה עה"פ "ותרא אותו כי טוב הוא" שנולד מהול, וזה הודו לה' כי בעבור המילה אנו ניצולין מדינה של גיהנום. אולם במהרי"ל הלכות מילה כתב משום דהעובר הנמלט ממעי אמו, הוא כיוצא מבית האסורים שצריך להודות [עי' גמ' ב"ק פ' ע"א - רב ושמואל איקלעו לישוע הבן, וכתב רש"י שם - וע"ש שהולד נושע ונמלט ממעי אמו נקט לשון ישועה והיו רגילין לעשות סעודה], והיוצא מזה דהתינוק למעשה צריך לעשות סעודה שהוא ניצל מנס וצריך להקריב קרבן תודה, והיות ואין עושה היות והוא קטן, האב עושה במקומו את הסעודה כדי לפרסם את הנס בדבים, עי' בביאור הגר"א יור"ד סימן רס"ה שמציין מקור לסעודת ברית מילה ממש"כ בפרקי דרבי אלעזר - מכאן אמרו חכמים חייב אדם לעשות שמחה ומשתה באותו היום שזכה למול בנו כמו שנאמר ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק. וכתוב בתוס' שם ביום הגמל את יצחק היינו ה"ג - מל את יצחק. [דהיינו ביום השמיני ללידתו] והיוצא מדברי הגר"א שעשיית סעודת זה מצד שהאבא זוכה לקיים מצות ברית מילה לבנו, אולם לפי דברינו הסעודה הוא חיוב של התינוק והאבא כעין שליח של התינוק. ואח"כ מצאתי דבס' תולדות אש חלק דברי דוד כתב במפורש דסעודת ברית מילה הוי חיוב מצד קרבן תודה.

בשו"ת "חוות יאיר" סימן ע"ד כתב, דאף דסעודת הודאה נחשב לסעודת מצוה, מ"מ אין צריך לזמן דוקא עשרה אנשים לסעודה, דכל ענין הסעודה אינו אלא מנהג בלבד, וסעודת מצוה תחשב גם כשעושה לבדו, ורק גבי ברכת הגומל מצינו דצריך לברך בפני עשרה, אולם זה ברור דבקיבוץ מנין ויותר שמזמין לסעודה יש בו משום כבוד הבורא יתברך, וכך משמע בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן קי"ז). בס' ארחות חיים (ספינקא) סימן רי"ט הביא דבר חדש מדברי רש"י איוב ל"ג כ"ז: "יעשה שורות של אנשים כשניצול מחליו ויתוודה ליוצרו" עיי"ש. עי' בשו"ת חיים שאל להחיד"א ח"ב סימן י"א ובס' פסקי תשובה סימן קצ"ד). הצדיק רבי יושא מאנפאלי זצ"ל היה אומר תמיד בעת אשר חלה ונפל למשכב "סעדני ואושעה" (תהילים קי"ט) - עשו סעודה בשבילי, סעודה לתלמידי חכמים ויראי ד' למען "ואושעה" מחוליי. מובא בשם קדמונים סגולה בדוקה ומנוסה, שכאשר אדם חולה רח"ל או יש לו איזה צרה זחרת רח"ל, יקבל על עצמו שאם ינצל מהצרה או מהמחלה בעזרת ה' יתברך, יעשה סעודה לכבוד ולעי"נ הנביא "הושע בן בארי", ובזכות זו יכולין להיוושע מן השמים, עכ"ד. מובא בגמ' דרכות מ"ו ע"א - ר' זירא חלש על לגביה ר' אבהו קבל עליה אי מתפח קטינא חריך שוקא גבידנא יומא טבא לרבנן, אתפח עבד סעודתא לכולהו רבנן. וכתב בס' עינים למשפט (שם) - זכאן סמך לקבלה לעשות סעודה עבור תלמידי חכמים כסגולה להרפא כמובא בספה"ק.